

Nedenstående indlæg er et foredrag, som prof. Sven Hakon Rossel holdt ved Johannes Jørgense Selskabets sommermøde i Møstings Hus den 9. August 2009.

JOHANNES JØRGENSEN SOM KATOLSK FORFATTER I DEN DANSKE LITTERATURHISTORISKE TRADITION

af

SVEN HAKON ROSSEL

Den brandesianske, kulturradikale tradition har lagt en klam og intolerant hånd over så meget i den danske litteraturs historie. Alt hvad der ikke passede inden for de rammer, der var blevet afstukket i forbindelse med Georg Brandes' universitetsforelæsninger mellem 1871 og 1887, blev ringeagtende afvist, hvis ikke endda skånselsløst forfulgt af den del af medierne, der var talerør for kulturradikalismen. De retorisk set flot fremførte synspunkter om dansk kulturs nedslidthed og provinsialisme skabte en begejstret omend ukritisk menighed – brandesianismen var født og en forbitret kulturkamp indledt, der tildels har holdt sig lige til vore dage.

Kendt er givetvis Brandes-citatet fra universitetsforelæsningerne: "Det vil vel neppe være vanskeligt at opnaae Enighed om, at den danske Litteratur ingensinde i dette Aarhundrede har befundet sig i en saadan hendøen som i vore dage" – en eklatant ignoreren af fx. H.C. Andersen, Frederik Paludan-Müller og M.A. Goldschmidt. Og lad mig lige henvise til fortsættelsen af citatet: "En stærk original Production have vi ikke nogensinde besiddet" – hvilket ganske enkelt er usandt (for at sige det mildt!). Behøver jeg at henvise til vore folkeviser, Thomas Kingos salmer, Ludvig Holbergs komedier, St. St. Blichers noveller etc. etc.? Men på trods af løgn og manipulation har den ukritiske idoldyrkelse af Brandes varet ved lige til vore dage og fundet sit mest typiske udtryk i Jørgen Knudsens store Brandes-biografi (1985-98) (jeg var lige ved at sige helgenbiografi, men det passer ikke rigtigt ind i en kulturradikal sammenhæng).

Brandesianismens intolerance over for andre meninger (selvom den selv propagerede den såkaldte frie tanke), gik allerede på Georg Brandes' tid, dvs. i sidste trediedel af d. 19. århundrede, ud over en række forfattere, der enten fra begyndelsen havde placeret sig uden for det såkaldte Moderne Gennembrud (der slet ikke var saa moderne som Brandes og hans tilhængere påstod), som fx. Vilhelm Topsøe og Herman Bang, eller som efter nogen tid under brandesianismens faner vendte sig mod bevægelsens intolerance og angreb på Gud, konge og fædreland, som fx. Karl Gjellerup og Holger Drachmann.

Således blev forfatteren Vilhelm Topsøe, fra 1872-81 redaktør af *Dagbladet*, der førte en yderst *saglig* debat mod gennembrudsdeerne og som tak herfor blev yderst *usagligt* ja hadefuldt forfulgt både af Georg og broderen Edvard Brandes; sidstnævnte var 1884 medgrundlægger af brandesianismens hoforgan *Politiken* og senere avisens redaktør. Topsøes ikke-ideologiske realisme, der helt uafhængig af gennembruddet netop stillede de af Brandes krævede "Problemer under Debat", er helt frem til vore dage nærmest blevet ignoreret af litteraturforskningen. Derimod lykkedes det *ikke* brandesianerne at skubbe tidens store impressionistiske prosaforfatter Herman Bang ud på et sidespor. Denne var i *Nationaltidende* i årene 1879-84 – i en række artikler om J.P. Jacobsen, Topsøe, Sophus Schandorph og Drachmann, kommet for skade at skrive om "det moderne Gjennembruds Mænd" før GB i 1883 udgav sit oversigtsværk netop med denne titel – men med den signifikante udeladelse af Topsøe(!). Edvard Brandes betegnede nu ufint og ukorrekt Bangs litterære viden som "tarvelig" og kaldte ham "den lille Abekat", mens broderen Georg i *Morgenbladet* d. 1.8.1883 betegnede Bangs forstand som "en middelgod Fruentimmerforstand. Der

er ingen mandlig Gang i hans Tanker” etc. – et diskriminerende overfald, hvis lige man skal lede længe efter i dansk pressehistorie, men som man ligesom ikke rigtig hører noget om.

Denne hadefyldte intolerance over for forfattere, der havde en anden mening end den kulturradikale, gik i d. 20. årh. ud over expressionisten Emil Bønnelycke, der omkr. 1925 konverterede til kristendommen og herefter var en død mand i dansk litteratur: ”[D]en revolutionære Poet er havnet i et borgerligt, religiøst og konservativt Standpunkt”, skrev marxisten Sven Møller Kristensen¹ misbilligende i 1950. Fuldstændigt ignoreret blev således Bønnelyckes helgenspil *Ansgar* fra 1930erne, hvis tema: troens magt og livets indsats er behandlet med en overbevisende inderlighed og glød – men altså et *kristent* værk.

Og kulturradikalismens bandbulle ramte i endnu højere grad den af Søren Kierkegaard inspirerede kristne dramatiker Kaj Munk, der så oven i købet var præst og med skuespillet *Ordet* (1925; opf. 1928) bragte miraklet op på scenen – og bandbulen ramte også Johannes Jørgensen (herefter JJ)!

Jeg skal her ikke tale om samtidens umiddelbare reaktion – både i pressen, blandt vennerne og hos tidens kritikere – på JJs omvendelse til katolicismen i 1896 – den er blevet behandlet både af Emil Frederiksen og W. Glyn Jones – men derimod koncentrere mig om hans skæbne i litteraturhistorien frem til i dag.

I den store firebinds, på mange måder uovertrufne *Illustreret Dansk Litteraturhistorie*² af Carl S. Petersen og Vilh. Andersen, behandles JJ i 4. bd. fra 1925 i kapitlet: ”Det sidste Hold af Aarhundredet”. Mens de andre store lyrikere i perioden Viggo Stuckenberg får 8 s. tildeles Sophus Claussen 12 sider og JJ hele 15 s. Og det er hele vejen igennem en brillant gennemgang, der dækker *alle* JJs genrer ligefra ungdomsromanerne og lyrikken via rejsebøgerne og rejsebrevene, ”hans bedste kunstneriske Prosa” (s. 572) og frem til helgenbiografierne og bekendelsesskrifterne – Vilhelm Andersen har læst dem alle! Omvendelsen beskrives således: ”I et øde Kloster i La Rocca i Umbrien (...) kom han i en religiøs Krise, der fortsattes i København, indtil han, forberedt af en derværende Jesuiterpater, konverterede, for at begynde et nyt Afsnit af sit Liv.” Men så tilføjer Vilhelm Andersen: ”Med denne Overgang gaar JJ ud af den danske Nationallitteratur paa en dybere Maade end dens andre Landflygtige”. Eller som han udtrykker det andetsteds: ”Med *Bogen om Rom* [dvs. *Romersk Mosaik*, 1901] går han [dvs. JJ] fra det germanske Maaneskin (...) ind i det ’latinske Lys’” (s. 572). Jamen, spørger jeg, er man ikke længere dansk, hvis man bliver katolik eller for den sags skyld mormon eller buddhist? Det er i sådanne sætninger, jeg ser ansatsen til afskeden med JJ fra det danske parnas og det på trods af, at ikke blot hans skønlitterære værker men også selvbiografiske skrifter af Vilhelm Andersen skildres med dyb indlevelse og sympati. Det er blot i forbindelse med omtalen af 7. bd. af *Mit Livs Legende* (1927), at man mærker et vist forbehold og det drejer sig som bekendt her ikke om JJs skildring af omvendelsen, men om opløsningen af hjemmet (dvs. perioden 1909-13). Vilhelm Andersens kritik er her – med hans egne ord – rettet både mod bindets trættende stil og pinlige indhold.

I den næste store litteraturhistorie, kendt som Politikens *Dansk Litteraturhistorie*³ er afsnittet ”Symbolisme og nyrealisme” skrevet af F.J. Billeskov Jansen. Hos ham får Viggo Stuckenberg 11 s., Sophus Claussen 20 s. og JJ ca. 24 sider. Det bør her tilføjes, at een grund til de mange sider, der er tildelt JJ, er dennes store betydning som udgiver af symbolisternes tidsskrift *Taarnet*! Billeskov Jansens kapitel er delt op i ”Den unge Johannes Jørgensen”, der behandler ungdomsromanerne og netop *Taarnet*. Det indeholder et underafsnit med overskriften ”Bekendelse og Konversion”, der slutter med flg. sætning: ”Og han [JJ] var altså blevet ikke blot kristen, men katolik!” (Ville

¹ Sven Møller Kristensen. *Dansk litteratur 1918-1952*. 7. udg. Munksgaard, 1965, s. 35.

² *Illustreret dansk Litteraturhistorie*, bd. 4. Carl S. Petersen og Vilhelm Andersen, red. Gyldendal, 1925.

³ *Dansk litteratur historie*, bd. 4. P.H. Traustedt, red. Politikens Forlag, 1976. 1. udg. i 4 bd. fra 1965-66; her citeret efter 2. udg. i 6 bind fra 1976-77.

Billeskov Jansen mon i givet fald også have skrevet ”Og han var altså blevet ikke blot kristen, men lutheraner”?) For Billeskov Jansen betyder konversionen også kunstnerisk set, at JJ nu var kommet i havn og *derfor* fra og med nu havde fundet frem til ”en sublim naturlighed, som blev bestemmende for al hans senere lyrik” (s. 372). (Så det at blive katolik førte dog også noget positivt med sig.)

Med JJ som katolsk forfatter beskæftiger Billeskov Jansen sig i derefter i afsnittet med den lidt ulogiske overskrift ”Johannes Jørgensens Vej til Troen” (for denne havde han jo fundet på det tidspunkt!) og her er det først helgenbiografierne, der behandles med anerkendelse. I forbindelse med *Den hellige Birgitta* (1941-43) skriver BJ således:

Som de to andre hovedværker [*Frans af Asissi* og *Katerina af Siena*] er dette resultatet af pedantisk grundige og langsomt skridende kildestudier. Men samtidigt har Jørgensen endnu engang benyttet sit digtertalent til suggererende at genfortælle hellige visioner. Han er i disse bøger på een gang lærd og lidenskabelig. Betydningen af helgenbøgerne er overordentlig. Som en vifte er oversættelserne udbredt over Europa, ja saa langt den katolske tro rækker. Hvad Danmark ikke fik i katolsk tid, en helgenbiograf (...) i stort format, det har vi fået i Johannes Jørgensen (s. 396).

Man bemærke den inklusive og positive brug af ordet ”vi” – altså vi danskere! Og det er da også et gennemgående træk hos Billeskov Jansen, at JJ selvfølgelig er den del af den danske lyriks historie og her helt fremme i første række, men netop alligevel indtager en særstilling som ”Den katolske Lyriker”, som én af overskrifterne lyder, hvilket dog ikke hindrer ham – altså JJ – i at være intimt forbundet ”med sit modersmål og sit fædreland” (s. 400) – det er generelt betraget ven superb gennemgang af JJs forfatterskab, Billeskov Jansen her har leveret.

Dette kan ikke siges at være tilfældet med det ideologikritiske ni-binds værk *Dansk Litteraturhistorie*,⁴ der er skrevet af 68er-generationens litteraturhistorikere og derfor på mange måder er et barn af sin tid. Således behandles JJ i bd. 6 fra 1985 af Torben K. Grodal under overskriften ”Inderlighed og Imperialisme”. JJ introduceres – og dette er ikke uinteressant – som et mod- eller sidestykke til Georg Brandes, som bannerfører for en ny hovedstrømning i den europæiske litteratur – nemlig symbolismen. Og organet herfor var naturligvis tidsskriftet *Taarnet*, der grundigt omtales. Men også JJs indsats som prosaforfatter – som bindeledet mellem J.P. Jacobsens og den unge Johannes V. Jensens lyriske prosa – inddrages, hvorefter Grodal som god ideologikritiker fokuserer på JJ som ungdomsoprører med sympati for arbejderbevægelsen og dens sociale protest og som medlem af det kulturradikale ”Studentersamfund”. I analysen af romanen *Livets Træ* (1893) citeres linierne: ”Fremtiden tilhører to Folk: Tyskerne og Amerikanerne ” – en imperialistisk dæmoni, som Grodal udtrykker det, der skal retfærdiggøre JJs placering i dette kapitel, der jo netop bærer overskriften ”Inderlighed og Imperialisme”. Herefter følger et afsnit kaldt ”Katolsk opbrud”. Efter først at have påstået, at JJ, mens han udgav *Taarnet*, led ”alle pjalteproletariatets kvaler” (s. 504), anfører Grodal digterens ”forhulede storbyseksistens” og sociale usikkerhed (s. 504) som årsagerne til, at han nu begyndte at bede og længes efter ”faste autoritære rammer” (s. 504). Dette behov blev så opfyldt, da digteren på sin rejse i 1894 besøgte Tyskland og Italien. Her fandt han endelig: ”[E]n tryk sammenvævning af katolicismen med enkle, middelalderlige og hierarkiske livsforhold” (s. 505), en udvikling, der illustreres af digtsamlingen *Bekendelse* (1894).

Åbenbart forsvinder for Grodal JJ hermed ud af dansk litteratur og vi erfarer intet om de senere digtsamlinger og helgenbiografierne. Begrundelsen, han giver, er denne: ”Det efterfølgende

⁴ *Dansk litteratur historie*, bd. 6. Lise Busk-Jensen et.al, red. Gyldendal, 1985.

forfatterskab er viet den katolske kirkes interesser, særlig i udformning af store helgenbiografier (ingen titel nævnes!) til det internationale katolske marked, og han blev en fremragende katolsk intellektuel.” (s. 506) Man bemærke den tredobbelte brug af ordet ”katolsk” – som om JJ ikke også var en dansk forfatter og intellektuel!

Af nyere litteraturhistorier skal nævnes 1-bindsværket *Hovedsporet. Dansk litteraturs historie*⁵ fra 2005 med kapitlet ”Symbolisme 1890-1900” skrevet af Johnny Kondrup, der indledes med en grundig omtale af *Taarnet* og bl.a. søger at forklare det senere opgør mellem JJ på den ene og Sophus Claussen og Viggo Stuckenberg på den anden side således: ”Der er et problem ved JJs definition [dvs. af symbolistisk kunst], at den i høj grad vender bagud og opad, hvorved den bliver utilstrækkelig i forhold til andre af bevægelsens medlemmer. Js gentagne henvisning til et hinsides var fremmed for de fleste franske symbolister og for deres hjemlige åndsbeslægtede, Sophus Claussen” (s. 448). Dette er nok en sandhed med modifikation, for ganske vist kan karakteristikken måske nok gælde Claussen, men hvad de franske symbolister angår, må det være tilladt at henvise både til Paul Verlaine og Karl-Joris Huysmans som repræsentanter for en metafysisk orientering. Om JJs værker er der intet nyt at hente. Ungdomsromanerne beskrives som ”åbenlyst selvbiografiske” (s. 451) med temmelig ens hovedpersoner og med et minimum af handling. I digtsamlingen *Stemninger* (1892) får så romanernes længsel en mere konkret retning i form af en evighedstrang, der i *Bekendelse* (1894) munder ud i digterens ”Confiteor”: ”Fra dette punkt gik digterens vej lige ind i moderkirken, og i februar 1896 konverterede han til katolicismen” (s. 453), hvilket ifølge Kondrup gjorde digterens erfaringer ”mindre strømførende” (s. 453) – et underligt og upræcist udtryk men givetvist ment som en nedvurdering af JJ, der også kommer til udtryk i sætningen: ”Den enkle tone fastholdes i al Js senere lyrik – han kan skrive så simpelt som en folkevise – og røber kun sin begrænsede bæreevne ved en biklang af sentimentalitet” (s. 453). Men først og fremmest gøres der et stor nummer ud af at gøre JJ til en udenlandsk forfatter efter dennes konversion: ”Som katolsk forfatter var Jørgensen iøvrigt meget produktiv og vandt sig snart et europæisk publikum” (s. 453) – og så tillod han sig endda efter 1900 at leve uden for Danmarks grænser!

Ser vi på enkeltbehandlinger af JJs forfatterskab, så udkom to år efter dennes konversion, altså i 1898, bindet *Vore Dages Digtere*⁶ af C.E. Jensen, der i ca. 40 år anmeldte litteratur og teater i *Socialdemokraten* og faktisk med sine anmeldelser og artikler blev 90er-generationens mest indsigtfulde kritiker. Og hvordan er nu hans 15 siders gennemgang af JJ, der i bogen *Vore Dages Digtere* befinder sig mellem Viggo Stuckenbergs 11 og Sophus Claussens 10 sider?

Vi er endnu tidligt i JJs store forfatterskab og Jensen fokuserer da også på ungdomsromanerne med længslen som hovedmotivet. Det er denne længsel, der i sidste ende fører J. til troen – samme konklusion som Johnny Kondrup nåede frem til i bindet *Hovedspor* (se ovenfor) – og denne skildrer C.E. Jensen i sin gennemgang af *Rejsebogen* (1895) med en beåndet skønhed, som man skal lede længe efter i dansk litteraturkritik og i hvert fald ikke finder i vore overfladiske tider:

[JJ] drog paa den Pilgrimsfærd, han har skildret i *Rejsebogen* – en Følelses-Rejse ”ins alte romantische Land”, en Rejse tilbage til Middelalderen, til de gamle tyske Byer, som huser Gothikens ypperste Kunst, og til Italien, den katolske Tros gamle Hjemland. Det er ham, som om han kommer til sit Banrdoms Land, sin Sjæls Hjemland. Han har inderst inde al Tid været en Romantiker, og Skuet af Middelalderens Kunst, Gothikens uhyre Storhed og den smærtelige Inderlighed i de gamle Mestres Billeder vækker Minder hos ham om noget, han aldrig har set, men som han bestandig har kendt og haft kært (s. 145).

⁵ *Hovedsporet. Dansk litteraturs historie*. Jens Anker Jørgensen et.al., red. Gyldendal, 2005.

⁶ C.E. Jensen. *Vore Dages Digtere*. Nordisk Forlag, 1898.

Og saa nærmer vi os: "Under Opholdet i Italien bliver Katolicismen et Livsspørgsmaal for ham, det eneste afgørende" (s. 146). Men endnu bryder den gamle panteisme frem hos JJ og det er først to år efter hans konversion, at denne "tager (...) Standpunkt i det absolute Dogme, og Fortællingen *Den yderste Dag* (1898) er skrevet ud fra den katolske Fordømmelse af Livsglæden som Synd" (s. 146). Her er Jensen dog på afveje. Der er ikke blot et kronologisk problem, da JJs tagen standpunkt i "det absolute Dogme", hvormed Jensen formentlig mener JJs konversion, som bekendt allerede fandt sted i 1896, men også påstanden om, at livsglæden skulle være en synd hos katolikker, hvilket er lige så forkert som at ville hævde, at Indre Missions yndlingsbeskæftigelse er at spille strippoker.

I 1920 udgav Hans Ahlmann oversigten *Det danske Parnas 1900-1920*⁷ og han behandler i kapitel II under overskriften "Munken, Aanden og Artisten", ja, De har gættet det, som den første netop JJ og dernæst Helge Rode (= "Aanden") og Sophus Michaelis (= "Artisten"). Betegnelsen "Munken" skal ikke ubetinget ses i et positivt lys. Inden han blev en sådan, indrømmer Ahlmann, var JJ en stor kunstner "ved sin Naturpoesis rene Farver, ved sine fint afstemte Klange, der kan gennembæve en Strofe med skøn og stille Musik" (s. 27). Dvs. som verskunstner var JJ acceptabel men som personlighed bliver han med tiden "livsfjern og hinsides" (s. 27) og kun behersket af klagen over livets forgængelighed, der udtrykker sig i "indadvendt Mumlen" (s. 28), som Ahlmann skriver, og han slutter med at karakterisere JJ som "det katolske Halvmørkes Digter" (s. 28). Efterfølgende beskriver han i øvrigt Helge Rode som en digter uden tilknytning til dansk tradition, og som derimod gør "et internationalt Indtryk" og er uden "Tilknytning til Tiden i Danmark" (s. 30) – en beskrivelse Ahlmann nok også, var hans bog udkommet senere, havde anvendt på JJ – nemlig som værende international og dermed udansk.

Denne tendens kommer desværre også til udtryk i Ejnar Thomsens ellers fortræffelige *Dansk Litteratur efter 1870* (1935),⁸ hvori vi læser linierne: "Fra omkring 90'ernes Midte hat Jørgensen mest levet i Udlandet og tilhører efterhaanden den internationale katolske Litteratur mere end den danske" (s. 102) – som om man nødvendigvis mister sin Danskhed ved at bo i Udlandet! Og så kan man undre sig over flg. afsluttende linier: "Selvfølgelig har [JJs] Omvendelse ikke kunnet dræbe Kunstneren i ham" – er en sådan negativ bemærkning nødvendig for ikke at sige rigtig? Og Thomsen fortsætter i samme stil: "Men [Omvendelsen] har fremkaldt hans bevidste Fjendskab til Lyrikken og Skønhedsdyrkelsen som Livsform".

Det første konklusion er den rene nonsense, den anden vel korrekt. Og videre skriver Ejnar Thomsen: "[JJ] ynder at understrege Katolicismen som en ganske upoetisk Virkelighed, hvor alt kommer an paa Viljen", en påstand, der totalt negerer digterens senere lyriske produktion!

En kongenial behandling af JJ, dvs. dennes ungdomslyrik, finder vi så i første bind af Christian Rimestads oversigtsværk *Fra Stuckenberg til Seedorf*⁹ med undertitlen "Den lyriske Renæssance i Danmark" (1922). Både Rimestad, der selv var lyriker dog med et spinkelt instrument, såvel som alle de allerede nævnte kritikere, afviser JJs debutsamling *Vers* (1887) som et mislykket forsøg på at skabe en naturalistisk lyrik, og også Rimestad citerer de berygtede linier: "Paa Rygmarvens hvidgraa Stængel skælver / min Hjerneblomsts tankefostrende Blade". Men samtidigt peger han på en anden linie i JJs lyrik fra samme tid – denne "Svulmen og Brusnen" (s. 39) – der allerede her fra slutningen af 1880erne finder Rimestad væsensforskellige tekster, der peger fremad. Ungdomsromanerne overspringes helt og Rimestad fokuserer i stedet på samlingen *Bekendelse*, som en dokumentation over digterens vej fra panteismen til kristendommen – ordene "omvendelse" og "katolicisme" anvendes ikke én eneste gang! Derimod finder vi en fin omtale af JJs ofte kritiserede selvbiografi, som værende "enestaaende i dansk Litteratur ved Selvransagelsens

⁷ Hans Ahlmann. *Det danske Parnas 1900-1920*. Gyldendal, 1920.

⁸ Ejnar Thomsen. *Dansk Litteratur efter 1870*. Rosenkilde og Bagger, 1932; her citeret efter 2. udg. fra 1962.

⁹ Christian Rimestad. *Fra Stuckenberg til Seedorf. Den lyriske Renæssance i Danmark*, 1-2. V. Pio/Povl Branner, 1922.

Dybde og Taalmodighed” og som derfor giver ”en ny Rigdom af Bidrag til Forstaaelsen af [hans] Poesi” (s. 36).

At *Mit Livs Legende* også roses af marxisten Sven Møller Kristensen i dennes i sin tid uhyre populære håndbog *Dansk litteratur 1918-1952* (1950; 7. oplag 1965)¹⁰ kan måske undre. De omtales som ”værdifulde” (s. 10) men mon Møller Kristensen ikke først og fremmest tænker på dem som litteraturhistoriske kildekrifter? For JJs øvrige forfatterskab viser han ingen større forståelse. En række titler kan blot ”fremhæves”, som han udtrykker det, og det er udelukkende under ”trykket af angsten og ensomheden [JJ] omvendte sig til katolicismen” (s. 10). Dette er vel kun den ene side af medaljen!

En hel anden forståelse karakteriserer Oluf Friis’ indledning til hans uovertrufne antologi *Halvfemsernes Lyrikere* (1957).¹¹ Ikke blot roses JJ for ”at have et ypperligt kritisk hoved” (s. 13) – Friis tænker her på hans indsats i forbindelse med *Taarnet* – men også JJs lyriske gennembrud sættes ind i en korrekt ramme: ”For Johannes Jørgensen – og for ham alene – betød allerede det lyriske gennembrud et gennembrud til positiv religion” – her finder vi altså ingen snak om den absolute dogmetro, som hos den allerede citerede C.E. Jensen:

Han [dvs. JJ] kunne ikke blive stående ved en blot følelsesmæssig, panteistisk farvet evighedstro. Med sin intellektualisme og dialektiske begavelse måtte han søge at give sin tro en filosofisk, begrebsmæssig begrundelse. I katolicismen fandt han sit faste, religiøse stude (s. 23).

Finere og mere præcist kan ”springet over i det religiøse”, som JJ gjorde sammen med Helge Rode, vist ikke udtrykkes! Og det er ligeledes karakteristisk, at Oluf Friis ikke begrænser sit udvalg af JJs digte til de hyppigst citerede fra samlingen *Bekendelse* (1894), som fx. ”Foraars-Evangelium” og titeldigtet ”Bekendelse” men også medtager senere tekster. Det drejer sig fx. både om ”Bøn”, ”Julestjerne” og ”Ave Maria”, der, som titlerne antyder, er rent *religiøse* tekster, men også om det smukke – nationale kunne man sige – digt ”Danmark”.

Og hermed understreger jeg så Friis’ placering af JJ i en national *dansk* tradition i stedet for at sende ham uden for døren som katolsk og derfor ikke-dansk eller endog u-dansk digter: ”I dansk lyrik slutter Johannes Jørgensen op i række med Ewald, Hauch og Paludan-Müller, de individuelt religiøse digtere”, som Friis stiller op imod kongerækken af mere menighedsorienterede danske salmedigtere fra Kingo til Grundtvig.

En tilsvarende positiv behandling – der dog skæmmes af en række upræcise formuleringer – bliver også JJ til del i *Gyldendals litteraturlleksikon*¹² i fire bind fra 1974. Artiklen i bd. II skyldes Ib Høgsbro, der ser de fem ungdomsromaners angst for den naturalistisk begrænsede tilværelse som udgangspunktet for JJs ”religionskifte”, som Høgsbro noget ukorrekt udtrykker det (religionskifte forudsætter jo, at man skifter fra en religion til en anden), og nu stilles forfatterskabet ”naturligt nok i kirkens tjeneste” (s. 231). *Livsløgn og Livssandhed* (1896) betegnes som ”den lille, arrige bekendelsesbog” (s. 231), men med *Vor Frue af Danmark* (1900) ”bekender Johannes Jørgensen sig som kristen demokrat der vil forene ’Tronen og Alteret’”, som Høgsbro noget uklart udtrykker sig. Og så følger en kort omtale af de tre store ”videnskabelig velfunderede og psykologisk indfølelse” (s. 231) helgenbiografier. Disse placerer JJ – og dette går som en rød tråd gennem næsten alle behandlinger af digteren – i en ”international, katolsk sammenhæng”, mens lyrikken ses som en del af den *danske* tradition, hvori JJ har skabt sig ”en varig position”. Men også i omtalen af den lyriske digtning finder vi en typisk formulering, som denne: ”I *Blomster og Frugter*, 1907, og *Der er en*

¹⁰ Se fodnote 1.

¹¹ Oluf Friis. *Halvfemsernes Lyrikere*. 2. udg. Gyldendal, 1964

¹² *Gyldendals Litteraturlleksikon*, bd. 2. Henning Harmer og Thomas Jørgensen, red. Gyldendal, 1974,

Brønd, som rinder, 1920 (...), og de øvrige samlinger fra Jørgensens manddom og alderdom taler *katolikken*, naturelskeren og den tilbageskuende livsbetragter til læseren i enkle, billedløse vers” (s. 231).

Endelig bør også det store samleværk, der indtil videre er udkommet i fire udgaver, *Danske digtere i det 20. århundrede*, inddrages – skulle man mene! Dog finder vi JJ hverken behandlet i førsteudgaven fra 1951 eller i andenudgaven fra 1965-66. Først i tredjeudgaven fra 1980¹³ dukker JJ op i første bind med ialt 16 sider, skrevet af Erik Skyum-Nielsen – mens mærkeligt nok Sophus Claussen her blot omtales perifert på nogle få sider. Skyum-Nielsens essay er brilliant, og yderst væsentlig er hans indledende påpegning af én af dødssynderne i den kritiske traditionen omkring JJ: nemlig at sætte et skel i biografien ved ca. 1900 – eller måske allerede i 1896! – dvs. fokusere på JJ som samlingsskikkelse for 1890ernes lyriske gennembrud og nærmest glemme hans senere karriere, der – iflg. Skyum-Nielsen fandt sit sidste store højdepunkt med udgivelsen af *Den hellige Birgitta af Vadstena* så sent som i 1943. ”Det er hensigten med dette portræt”, skriver Skyum-Nielsen, ”at fastholde den personlige udviklingslinje bag det tilsyneladende modsætningsfyldte billede af [JJ]” (s. 65). Og han fortsætter:

Man kan med en vis ret sige, at Johannes Jørgensen med sin omvendelse til katolicismen ekspederer sig selv ud af den danske litteraturhistorie. Men dette er ikke en retfærdig karakteristik, hvis man tager hans forudsætninger i betragtning. Følger man hans udvikling fra barndommens religiøsitet over ungdommens metafysiske spekulationer og det anarkistisk-naturalistisk formede oprør mod tiden og borgerligheden, til de lyriske drømmerier omkring 1890, tegner der sig en ubrudt linje. – At den ender i den katolske kirke, er blot et yderligere vidnesbyrd om, at halvfemser-generationens ungdomsoprør ikke så meget skyldtes en samlet kulturel front, som det betød en frisættelse af nogle personlige potentialer (s. 69-70).

Skyum-Nielsen beskriver herefter detaljerne i JJs omvendelse 1896 med *Mit Livs Legende* som kilde med inddragelse af den polemiske *Livsløgn og Livssandhed* (1896): ”Det aggressivt-kritiske intellekt, der var en væsentlig del af Johannes Jørgensens væsen, kanaliseredes over i offentligt selvforsvar. Men den lummert-sentimentale æteriske kvindedyrkelse lod sig uden videre fortsætte, blot med Jomfru Maria som genstand” (s. 72). Her er det vigtigt at læse Skyum-Nielsen korrekt: det er ikke det ”lummert-sentimentale æstetiske”, som JJ fortsætter efter sin konversion men derimod kvindedyrkelsen i skikkelse af Jomfru Maria og – kunne man tilføje – i to af de tre helgenbiografier. Det er nemlig i disse værker samt i rejsebøgerne efter 1900, at Skyum-Nielsen ser JJs største indsats *efter* århundredeskiftet – og i alle disse værker betragter han selve omvendelsen som teksternes knudepunkt. Han stiller det interessante spørgsmål:

Hvad er grunden til at Johannes Jørgensen er kommet til at stå som lyriker, selv om hans hovedværker er de tre store helgenskildringer og *Mit Livs Legende*? Måske skal årsagen søges i en provinsiel foragt for den der træder uden for det engang fastlagte mønster (...). I hvert fald berettiger Johannes Jørgensens indsats som levnedsskildrer til en placering i det 20. århundredes danske litteraturhistorie. At en sådan opfattelse af ham ikke er en selvfølge, kan kun undre, når man tager i betragtning, at netop disse arbejder, takket være oversættelser til så fjerne sprog som japansk og kinesisk, har skaffet forfatteren en mere end europæisk berømmelse (s. 82).

¹³ *Danske Digtere i det 20. århundrede*, bd. 1. Torben Brostrøm og Mette Winge, red. G.E.C. Gad, 1980.

Ser vi på fjerdeudgaven af *Danske digtere i det 20. århundrede* fra 2002 opdager vi, at JJ igen er gledet ud af parnasset. Nu er til gengæld Sophus Claussen og Helge Rode repræsenteret med en artikel hver, de to glemte forfattere Bodil Bech og Tove Meyer ligeledes, men hverken Viggo Stuckenberg eller Johannes Jørgensen har fundet nåde for redaktørens øjne.

Og saa er vi nået frem til en række af de nyere håndbøger. I den indledende litteraturhistoriske oversigt i *Litteraturhåndbogen* (1985)¹⁴ tildeles symbolismen mindre end een side – det er tydeligvis ikke i dén periode forfatterens, Knud Michelsens, sympati ligger, og både JJ, Viggo Stuckenberg og Helge Rode optræder kun med navns nævnelser, mens resten af den pågældende side optages af en analyse af eet enkelt Claussen-digt ("Verbena"). Under forfatterbiografierne dukker så JJ op igen i to spalter skrevet af Erik Spang-Thomsen, der udmærker sig ved en sober kronologisk gennemgang af forfatterskabet, men næsten uden én eneste kritisk vurdering. Nærmest en sådan kommer forfatteren med flg. linier: "Udviklingen fra symbolist til katolik afspejler sig i digtene i et såvel indholdsmæssigt som formelt skift. Det symboltunge billedsprog afløses af en lettere, mere enkel og lettilgængelig stil" (s. 439) – så noget godt kom der da ud af, at JJ konverterede.

I *Gads danske forfatterleksikon*¹⁵ fra 1999 med undertitlen "Litteraturens Stemmer" er det Johannes Fibiger, der har skrevet om JJ og det er han sluppet ret godt fra bortset fra indledningen: "Skelsåret i Johannes Jørgensens forfatterskab er 1896, hvor forfatteren konverterer til katolicismen, flytter til Italien og skaber sig et stort navn inden for den katolske kirke" (s. 294). Blot inden for kirken? Og hvad mener Fibiger med kirken? fristes man til at spørge måske lidt pernitengrynsk. (Fibiger mener vel "den katolske verden?") Men fortsættelsen er i allerhøjeste grad citeringsværdig, idet den fokuserer på JJs position i den danske litteraturs historie: "Som frafalden naturalist, som symbolist og som religiøs forfatter er JJ en person, der står blæst omkring. Forkæret i samtiden, udstødt af sine egne og om ikke kanoniseret, så dog en anerkendt forfatter i den katolske verden" (s. 294-95). Fibiger fokuserer på JJs indsats som symbolisternes bannerfører, som udgiver af *Taarnet*, og giver en spændende analyse af ungdomsromanen *Livets Træ* (1893), som foregribende omvendelsen: "I 1894 er han moden til at tage springet. På fallitens rand og på alle måder desillusioneret rejser han med den katolske ven, Mogens Ballin, til Italien, hvor han omvender sig. Den formelle konvertering sker dog først i 1896" (s. 297). Skulle man indvende noget, er det den totalt manglende omtale af lyrikken *efter* bindet *Bekendelse* (1894).

Endelig bør seneste skud på stammen, *Dansk Forfatterleksikon*¹⁶ i to bind fra 2001 nævnes. Bag forfatterinitialerne FBJJ skjuler sig selveste Frederik Julius Billeskov Jansen. Artiklen viser tegn på at være skrevet på rygmarven og slutter noget umotiveret men ganske originalt med to eksempler på JJs "kristelige humanitet" (s. 234): flyveskriftet *Klokker Roland* (1915) rettet mod tyskernes overfald på Belgien, og et citat fra digtet "Jul under Bomber" fra 1943: "Vi dandser paa tordnende Vinger / af Skyer frem / og Juleaften bomber / vi Bethlehem."

Billeskov Jansen gør en del ud af JJs tilknytning til Assisi, "Jørgensens katolske centrum" (s. 234), i forbindelse med en omtale af rejsebøgerne og helgenbiografierne og runder af med flg. karakteristik: "I sit fædreland står han [dvs. JJ] som en uforlignelig naturlyriker" – ak, gid det var så vel, kunne man sukkende føje til. I forfatterleksikonets 2. bind, der indeholder værk gennemgange, behandler Billeskov Jansen de to ungdomsromaner *Foraarssagn* (1888) og *Livets Træ* (1893), og omtaler også kort fortællingen *Den yderste Dag* (1897) som en videreførelse af *Livets Træ* og dermed ungdomsromanerne, men nu som et dokument over JJs egen omvendelse. Også *Mit Livs Legende* (1916-28) bliver behandlet særskilt af Billeskov Jansen. Naturligvis må han pege på, at

¹⁴ *Litteraturhåndbogen*. Ib Fischer Hansen, red. Gyldendal, 1985; her citeret efter 3. udg., 1987.

¹⁵ *Gads danske forfatterleksikon. Litteraturens stemmer*. Benedicte Kieler og Klaus P. Mortensen, red. G.E.C. Gad, 1999.

¹⁶ *Dansk forfatterleksikon*, 1-2. John Chr. Jørgensen, red. Rosinante, 2001.

titlen af JJ er valgt som et bevidst sidestykke til H.C. Andersens *Mit Livs Eventyr*: ”Andersen fandt Guds ordnende, ledende hånd i den eventyrlige stigning, fra usseldom til ærens tinde, som hans livslinie tegner. For Johannes Jørgensen var hans eget liv en hellig historie, en førelse derhen, hvor hans hjerte kaldte” (s. 198) – smukkere kan det vist ikke udtrykkes!

Som dette overblik over dansk litteraturhistorieskrivning viser, sættes der et skarpt skel mellem JJ *før* og *efter* konversionen. Forfatterskabet *før* 1896 karakteriseres ved hjælp af den mislykkede debutsamlingen *Vers* (1887) og de ikke mindre mislykkede, men dog set i samtidens kontekst – 1890ernes nyromantik og fin-de-siècle-stemning – karakteristiske ungdomsromaner. Ofte fremhæves her længselsmotivet, som et af de elementer, der viser fremad mod JJs konversion til den katolske tro. Og nu bliver det spændende. Som Stig Holting skriver i forordet til W. Glyn Jones’ nye JJ-bog, *Han blev aldrig italiener* (2008) – man bedes bemærke titlen – ”Johannes Jørgensens placering i dansk litteraturhistorie er i sig selv et studium i kulturel fortrængning og fortielseskunst” (s. 5).

Netop fortrængning og fortielse kendetegner nemlig størstedelen af danske litteraturkritikers behandling af JJ *efter* 1896! Som allerede nævnt i min indledning er det yderst suspekt i Danmark at være bekendende kristen endsige at tilhøre Romerkirken, som det gerne nedladende siges. I bedste fald er det eksotisk, som når Mogens Knudsen i sin bog *Moderne Litteratur efter 1914* (1950) taler om ”Johannes Jørgensens ultramontanisme” (s. 10) og i værste fald bør vi ikke glemme Hans Ahlmanns karakteristik af JJ som ”det katolske Halvmørkes Digter”. Lad gå, hvis man har den vanskæbne at være *født* katolik, men at *konvertere* er, som i JJs tilfælde nærmest det samme som en dødsdom. Så er man katolik og suspekt som dansker, hvilket man iøvrigt også er, hvis man har boet mange år i udlandet, hvilket som bekendt JJ jo har (dette gælder forøvrigt også en nutidig forfatter som Peer Hultberg, der netop i en anmeldelse af hans erindringsbog er blevet skændt ud for det samme)!

Resultatet er, at så godt som alle litteraturhistoriske behandlinger udelukkende omtaler JJ *efter 1896* som international, katolsk forfatter, de tre helgenbiografier kan man jo ikke komme uden om, men den *danske* forfatter JJ eksisterer ikke længere og dette rammer naturligvis hans lyrik, der jo netop er skrevet på dansk, men ikke passer ind i fordommene. Af de her omtalte danske litteraturhistorikere udgør tildels Vilhelm Andersen men fremfor alt Oluf Friis, Erik Skyum-Nielsen og F.J. Billeskov Jansen undtagelserne – hos alle tre var og er både *før* og *efter* konversionen JJ en *dansk* digter! Og denne indsigt karakteriserer naturligvis også W. Glyn Jones’ fortjenstfulde, livslange beskæftigelse med JJ.

Derfor er det naturligvis ikke W. Glyn Jones, der har kaldt JJ for ”en lille pervers Renegat” (citeret efter Skyum-Nielsen, s. 75n; se ovenfor). Denne uhørt hadefuld karakteristik stammer fra – Georg Brandes. Så nu forstår De måske, hvorfor jeg ikke bryder mig om kulturradikalismen!